

LOM-hört 25

Årgång 13, oktober 2006

Red: Henrick Blank m fl

I detta nummer:

1. Ordföranden har ordet (s. 1)
2. Årets LOM-pristagare, Claes-Göran Ahlgren (s. 2)
3. Årets lominventeringar – sänd in dina rapporter! (s. 2)
4. Lommar, bly och blysänken (s. 3)
5. Artporträtt, Storlommens raser och stillahavslommen – den femte lommen (s. 4)
6. Informera om storlom och smålom (s. 5)
7. Gästboken – lomtankar från alla möjliga om allt möjligt (s. 6)
8. "Workshop" om lommar i Norge i maj 2007 (s. 6)

Ordföranden har ordet

Det har nu gått ett ännu ett halvår och ett nytt LOM-hört har just lämnat tryckpressarna. Ett halvt år är inte en särskilt lång tid, men det hinner att hända en del ändå! Förutom att de flesta av våra lommar både hunnit komma och lämna sina häckplatser har Svenska LOM-föreningen fått en ny ordförande, nämligen undertecknad. Efter att Owe Arnoldsson förtjänstfullt hållit i ordförandeklubban de senaste 5 åren, blev jag erbjuden att ta över och det gick naturligtvis inte att säga nej till ett sådant hedrande uppdrag. Dessutom sitter Owe kvar i styrelsen och fortsätter att bidra med goda idéer och idogt arbete. Som mottagare av detta nyhetsbrev har ni förstås rätt att veta vad jag är för typ. Jag är styrelsemedlem sedan 2004 har därmed fått en god inblick i föreningen och ni har kanske sett mitt namn tidigare eftersom jag är redaktör för LOM-hört. Detta är något jag kommer att fortsätta att vara. Den minnesgode kanske kan påminna sig om att jag beskrivit mig själv i LOM-hört nr 21. Därför ska jag inte åter plåga er med personliga beskrivningar, men ni kan i alla fall känna till att jag är en 32-årig småländsk biolog som arbetar på länsstyrelsen i Jönköping.

Nu när ni läsare vet vem som skriver detta kan vi åter koncentrera oss på det som är viktigt, nämligen lomarbetet! Till att börja med finns det ständigt många engagerade människor att tacka. Så härmed riktas ett särskilt tack till alla ni som rapporterar sina lom-observationer för 2006. Vi riktar också ett särskilt tack till alla fågelföreningar m fl runt om landet som tillmötesgick vårt önskemål om att publicera ett upprop om medverkan i inventeringsarbetet under våren-försommaren. Dessutom publicerades ett liknande upprop i Fågelvännen. Totalt har detta resulterat i att närmare 15 personer har visat intresse för att medverka i inventeringsarbetet. När jag ändå är igång och tackar folk måste jag bara nämna årets LOM-pristagare Claes-Göran Ahlgren. Läs mer om LOM-priset på sidan 2.

Det arbete som ni lomrapportörer utför är ryggraden i vår förening och bidrar verkligen med mycket viktig information. Som arbetande på en länsstyrelse vet jag hur viktigt det är för myndigheter att känna till lomförekomster och deras utveckling. Till exempel har beslut gällande vägdragningar, kalkningsinsatser och torvtäkter helt eller delvis styrts av lomförekomst (rapporterade via Svenska LOM-föreningen) och därmed minskat eller hindrat skador på lommar och deras livsmiljöer. Förhoppningsvis visste ni redan om er betydelse, men jag sover bäst om nätterna när jag vet att jag talat om det för er som verkligen berörs.

Även om det är ett tag kvar till nästa år så kan jag inte låta bli att redan se framemot det. En orsak till detta är att vi just fördjupat vårt samarbete med både Danmark och Norge. Bland annat kommer detta att leda till en LOM-workshop i maj i Norge 2007 (läs vidare på sidan 6). Det finns anledning att återkomma om vidare samarbete med våra grannländer. Mer information kommer att läggas ut på vår hemsida samt rapporteras i LOM-hört framöver. Tills dess får vi hoppas att både ni och jag kan sova gott nätterna samt att lommarna får det skonsamt på sina övervintringsplatser.

Henrick Blank

Årets LOM-pristagare – Claes-Göran Ahlgren

På LOM-föreningens styrelsemöte den 30 september på Getterön överlämnades föreningens egna hedersutmärkelse, LOM-priset. Syftet med priset är att visa uppskattning för genomförda lom-insatser och uppmuntra till vidare fågelskyddsarbete. 2006 års pristagare heter Claes-Göran Ahlgren. Han har varit en viktig inspiratör i lom-arbetet, och bland annat organiserade han de inventeringar av båda lomarterna som genomfördes av Södra Älvsborgs Ornitologiska Förening under flera år på 1980- och 1990-talen. Deras arbetsmodell blev ett föredöme vid uppstarten av Projekt LOM. Över åren har Claes-Göran varit engagerad i många aspekter av fågelskyddsarbetet; inte minst inom ÖRN 72. Vi hoppas att detta pris ska glädja och inspirera Claes-Göran till fortsatta fågelskyddsinsatser. Tack för dina insatser så här långt Claes-Göran!

LOM-pristagaren, Claes-Göran Ahlgren (t.h.) tar emot 2006 års utmärkelse av LOM-föreningens ordförande Henrick Blank (t.v.).

Foto: Peter Lindberg

Henrick Blank

Årets lominventeringar – sänd in dina rapporter!

Med höstnumret av LOM-Hört kommer också den årligen upprepade PÅMINNELSEN om att sända in inventeringsresultaten från 2006 – den 13:e säsongen sedan verksamheten i Projekt LOM startade 1994. Totalt medverkade 109 personer med rapporter för 2005; vid en avstämning den 10 oktober hade det kommit in uppgifter om årets häckningar från ungefär 50 rapportörer.

Liksom tidigare år vill vi också påminna om vikten att också skicka in "negativa" rapporter, dvs. närvaro av stationära par under våren och försommaren på en lämplig häckningsplats utan att lommarna gått till häckning eller har fått några ungar, liksom om lommarna helt har uteblivit i en sjö eller tjärn där de normalt brukar uppträda. Också i år har vi vid kontakt med några av våra rapportörer mött den missuppfattningen att denna information inte är av något större värde, men förhållandet är snarare det motsatta – om vi får en överrepresentation av rapporter om lyckade häckningar medan "negativa" rapporter utelämnats, så leder detta till en felvisande och kanske mer optimistisk bild vad gäller lommarnas häckning.

Liksom tidigare skickas rapporterna till Mats Eriksson (Tommered 6483, 437 92 Lindome; eriksson.tommered@telia.com). Om Du redan har skickat in årets rapporter utan att ha fått en bekräftelse via e-post eller "postverkspost" – hör av Dig till Mats. Och det går naturligtvis bra att också skicka in rapporter som till äventyrs blivit liggande sedan tidigare år.

Till Dig som rapporterar via SVALAN – meddela gärna detta till Mats Eriksson, eriksson.tommered@telia.com eller telefon 031-94 87 91, för avstämning och så att vi inte missar att notera Dig som medlem för 2007.

**OBS den nya e-postadressen, eriksson.tommered@telia.com
Den tidigare adressen, mke.eriksson@swipnet.se, är nedkopplad.**

Lommar, bly och blysänken

I Kanada och USA har man under de senaste 10-15 åren uppmärksammat problem med bly som lossnar från drag och sänken vid fiske. Liksom många andra fåglar fyller lommar och änder krävan med småstenar och andra små men hårda partiklar för att födan lättare skall malas sönder innan den når matsmältningsorganen. I undersökningar i början av 1990-talet fann man att i områden med omfattande fritidsfiske kunde 10-50 % av dödligheten bland svartnäbbade islommar, som i Nordamerika uppträder i ungefär samma miljöer där vi i de nordiska länderna påträffar storlommen, kopplas till blyförgiftning. I vissa fall kan ett enda sänke orsaka akut blyförgiftning. I England och på Irland uppmärksammande man på 1980-talet för övrigt en ökad dödlighet bland knölsvanar som svalt blysänken.

I Sverige har riskerna med blysänken inte uppmärksamrats i större omfattning, och förgiftningsriskerna för lommar och andra fåglar är inte undersökta. De allmänna miljöförhållandena i de vatten där svenska lommar uppehåller skiljer sig emellertid inte från de nordamerikanska på något mera påtagligt sätt. Man kan alltså inte utesluta att riskerna för spridning av bly från drag och sänken kan vara av likartad karaktär i svenska vatten, åtminstone till dess vi vet mer.

För att bygga upp ett bättre kunskapsunderlag om hur svenska lommar är exponerade för bly, har projektet bekostat analyser av leverprover från storlommar och smålommar som påträffats döda. Sveriges Veterinärmedicinska Anstalt (SVA) har utfört analyserna. Vi har i dag uppgifter om blyhalterna i leverprover från tre smålommar och fyra storlommar, insamlade under perioden 1990-2001. För alla de tre smålommarna låg blyhalten i leverproverna på 0,020 mg/kg våtvikt, och för de fyra storlommarna varierade den mellan 0,011 och 0,030 mg/kg (medelvärde = 0,021 mg/kg våtvikt).

Vi har inte funnit några jämförbara siffror för smålom eller storlom på annat håll. I nordamerikanska undersökningar av svartnäbbade islommar som påträffats döda och med blyhaltiga föremål i kroppen har blyhalterna i levern varit mer än 5 gånger högre än vad vi uppmätt hos de svenska lommarna. Däremot ligger värdena för "våra" lommar något över de nivåer man har noterat för svartnäbbade islommar som dött av andra orsaker än svalda blysänken och liknande.

Det finns således inte någon anledning att låta "larmet gå" på basis av de befintliga analysvärdena. Men materialet är litet och vad vi vet så har ingen av fåglarna samlats in i områden med ett omfattande fritidsfiske. Uppmaning i tidigare nummer av LOM-Hört om att kontakta projektet om man hittar och tar tillvara en död lom gäller således fortfarande. Du kanske även känner någon konservator som ibland får in lommar för uppstoppning - tipsa oss i så fall så tar vi kontakt och frågar om vi kan ta hand om kroppen efter montering. Rent praktiskt går inskickandet av död lom till på följande sätt:

Paketera lommen väl i dubbla plastpåsar (svarta sopsäckar går bra), lägg den i en kartong med tidningspapper och sänd den som postpaket. Lägg med en lapp om fyndort, datum, ev dödsorsak etc samt sänd med ett kvitto på portoutlägget. Sänd paketet till:

*Peter Lindberg
Zool. Inst.
Göteborgs Universitet, Box 463
Medicinargatan 18
405 30 Göteborg*

Skriv utanpå paketet "TILL FRYSS" så lägger vaktmästaren det direkt i frysrummet. Lomföreningen betalar portoutlägget.

Vi har under åren fått värdefulla ekonomiska bidrag från en del medlemmar och andra som stöder verksamheten i Projekt LOM. Tack vara dessa tillskott har vi haft möjlighet att bekosta analyserna. Ett STORT TACK till er alla som läser dessa rader och som vet med er att ni finns bland bidragsgivarna.

Mats Eriksson och Peter Lindberg

Artportätt

I vår serie att presentera världens olika lomarter har turen nu kommit till den för oss svenskar minst kända, nämligen stillahavslommen. Läs vidare nedan om denna "nya" lomart och dess likheter med vår egen storlom.

Storlommens raser och stillahavslommen – den femte lommen

Storlommen uppdelas oftast i två raser, *Gavia arctica arctica* som är den storlom som häckar i Europa och de västligaste delarna av Sibirien, och *G. a. viridigularis* med ett häckningsområde vidare österut över östra Sibirien och en bit in i Alaska. Gränsområdet mellan de två raserna går i områdena kring floden Lena. *G.a. viridigularis* är oftast något större än *G. a. arctica* och halsstrupen har ofta en svartgrön glans snarare än blåsvart hos *G. a. arctica*. En tredje ras, *G. a. pacifica* har länge "hängt på gärdesgården" för klassificeras som en egen art – frågan berördes för övrigt av Einar Lönnberg, en av våra främsta svenska zoologer i början på 1900-talet, i en uppsats i Fauna och Flora 1925. "Formellt" fastställdes *Gavia pacifica* som en egen art av The American Ornithological Union 1985, och tio år senare föreslog SOF "stillahavslom" som officiellt svenskt namn.

Stillahavslommen förekommer i barrskogs- och tundraområdet i Nordamerika. I söder överlappar utbredningsområdet med islommen, i norr med vitnäbbade islommen. Dessutom överlappar utbredningen med den *viridigularis*-rasen av storlom västligaste Alaska (Cape Prince of Wales) och i Anadyrområdet i östligaste Sibirien. Inga svenska fynd av stillahavslom har gjorts (och inte heller av *G. a. viridigularis*, även om det lär finnas några fynd från andra delar av Östersjön).

Stillahavslommen är något mindre än storlommen men arterna är svåra att särskilja i fält. I häckningsdräkt har stillahavslommen en något purpurfärgad anstrykning på strupen, och den saknar eller har bara ett otydligt vitt band under hakan. Vilande på vattnet uppges stillahavslommen hålla huvudet något mer framåtsträckt än storlommen, och storlommen uppvisar ofta en vit "akterfläck" strax över vattenlinjen. I vinterdräkt visar storlommen mer av undersidans ljusa färg ovanför vattenlinjen, medan stillahavslommens mörka färg på ryggen når ned till vattenytan när fågeln vilar på vattnet. Men många av de särskiljande artkaraktärerna är osäkra. Lars Jonsson har skrivit en läsvärd och detaljerad sammanställning av storlommens rasförhållanden och hur man särskiljer stillahavslommen från storlommen i *Vår Fågelvärld*, nr 2, 1996.

Stillahavslom i häckdräkt
Foto: Per Smitterberg

Stillahavslommens häckningsbiologi liknar i stora drag storlommens. Under 1970-talet utförde ryska forskare, V.V Flint och A.A. Kišcinskij, jämförande undersökningar av häckningsbiologin hos stillahavslom och storlom (av den östsibiriska rasen *G.a. viridigularis*) i östligaste Sibirien. Här är stillahavslommens utbredning begränsad till tundraområden, medan storlommen har en något sydligare utbredning i taigaområdet och i tundrans mer sydliga delar. Däremot har de två arterna en mycket likartad biologi i de områden där deras häckningsområde överlappar. Man kunde till exempel inte upptäcka några skillnader i valet av häckningssjöar, tidpunkten för häckningen eller boet uppbyggnad. Storlommen lade emellertid något större ägg än stillahavslommen, men utan några färgskillnader. Flints och Kišcinskij's arbeten är av pionjärkaraktär för vår förståelse av relationerna mellan de två lomarterna, och deras arbeten finns sammanfattade på tyska i en uppsats i *Beiträge zur Vogelkunde* (volym 28, nr 4, 1982). Av någon anledning har man helt missat den bland referenserna som listas i den gemensamma artmonografin för stillahavslom och storlom i "The Birds of North America" (nr 657, 2002).

Ungarna föds upp både med fisk och vattenlevande insekter, och oftast matas de med byten som hämtas i häckningssjön (liksom för storlommen). I en jämförande studie av stillahavslom och smålom i ett område där båda arterna häckade i fisktomma vatten i norra Alaska, hämtade smålommen bytesfisken till ungarna i havet utanför, medan stillahavslommen födde upp ungarna nästan enbart på vattenlevande insekter från häckningssjön. På sina håll förekommer det emellertid att stillahavslommen hämtar fisk till ungarna i närliggande floder eller i havet,

För fullständighets skull bör man kanske också nämna ännu en storlomsras som ibland "spökar" och dyker upp i litteratur och på checklistor; *G. a. suchkini*, med förekomst i de inre och västra delarna av Sibirien. Den påstås vara något ljusare på hjässan och i nacken, och med något större vita fläckar på ryggen. I modernare handböcker förbigås den här rasen med tystnad, eller så omnämns den bara som hastigast för att avfärdas.

Mats Eriksson

Informera om storlom och smålom

Ibland kan det enda som behövs för att rädda en lomhäckning vara att människor som rör sig i en lomsjö vet att det finns lommar där och att man därmed ska visa hänsyn. För att förhindra att lommar störs av ren okunskap har vi tagit fram informationsskyltar för storlom respektive smålom. Dessa sätts lämpligen upp på platser vid lomsjöar där människor vistas och man gör bedömningen att kännedom om lommarnas förekomst kan främja deras liv och leverne.

Skyltarna har funnits i flera år, men vi misstänker att många skyltar som tidigare satts upp nu är uttjänta och behöver ersättas samt att det finns flera nya platser att informera om lommar på. För att alla ska ha chans att informera om lommar bifogar vi med detta utskick en skylt till er alla. Vi hoppas att det kan glädja er och gynna våra lommar!

Observera att man måste ha markägarens godkännande för att få sätta skyltarna. Sätt gärna skyltarna lite skuggigt, eftersom solstrålning skadar färgerna på skyltarna. Vill man beställa fler skyltar går det bra att göra detta via Owe Arnoldsson.

Henrick Blank

Gästboken – lomtankar från alla möjliga om allt möjligt

På vår hemsida finns sedan våren 2005 en gästbok. Denna är öppen för alla och läses av styrelsemedlemmarna regelbundet. Vi uppskattar de inlägg som kommer oavsett om de handlar om peppande komplimanger, klagomål eller intressanta lom-anekdoter. Vi ska också bli bättre på att besvara de frågor som dyker upp i gästboken. Fortsätt alltså att skriv i vår gästbok!

I LOM-hört kommer vi när så är lämpligt låna några av inläggen från gästboken. Denna gång lånar vi ett inlägg som skrivits av "micke":

Jag kommer ihåg när jag var i 10-årsåldern och fiskade med min far hos mormor i hälsingland. Klockan var 5 och daggen befann sig i gräset och dimman låg över vattnet och man hörde storlommens igenomträngande läte i fjärran. Svårt att inte få gåshud då.

Denna text är ännu ett bevis på hur starka naturupplevelser kan vara. Upplever man dom som liten kan de faktiskt prägla delar av ens resterande liv. Att storlommens läte är något speciellt visar sig på många sätt. Det dyker t ex upp som "serie strips" i tidningar. Läs följande:

Henrick Blank

"Workshop" om lommar i Norge i maj 2007

Norsk Natur Informasjon, som bland annat har genomfört inventeringar av de två lomarterna i ett antal norska fylken (jfr län), har tagit ett initiativ till en "workshop" om forskning, skydd och förvaltning av de olika lomarterna i norra Europa; preliminärt i Vardö i nordligaste Norge 10-14 maj 2007. Programmet omfattar två dagar plus exkursionsdag, med möjlighet att se alla de fyra lomarterna. Konferensspråket blir engelska.

Kostnaden för helpension beräknas till 600-700 NOK per dygn. Med lite tur kan man få en returbiljett med flyg Oslo-Kirkenæs för 1600 NOK. Arrangörerna svarar från transport från Kirkenæs till Vardö.

Funderar du på att besöka "workshopen" under en ornitologiskt högintressant tid på året; kontakta Mats Eriksson (tel. 031- 94 87 91, mobil 070-609 94 33, e-post eriksson.tommered@telia.com), eller Arnold Håland på Norsk Natur Informasjon (tel. 0047-55 94 76 00, e-post arnold@nni.no).

Mats Eriksson

LOM-Föreningens styrelse

- Henrick Blank (ordf.), Västra Storg. 33 A, 553 15 Jönköping; tel. 070-304 10 11, henrick.blank@webaid.se
- Jenny Pleym (sekr), Tyvik 1, 511 74 Skephult; 033-35 30 13, Jenny.Pleym@boras.se
- Karen Lund (kassör), Oxtorgsgatan 12 D, 575 38 Eksjö; tel. 0381-140 11 (kväll), 0381-355 56 (dagtid)
- Owe Arnoldsson, Arnåsholm, 330 26 Burseryd; tel. 0371-521 00, 0485-441 15, owe_arn@hotmail.com
- Mats Eriksson, Tommered 6483, 437 92 Lindome; tel. 031-94 87 91, 070-609 94 33, mke.eriksson@swipnet.se
- Peter Lindberg, Zoologiska inst., Box 463, 405 30 Göteborg; tel. 031-773 36 42, 070-209 23 15, peter.lindberg@zool.gu.se
- Håkan Lindblom, Öbackavägen 4 G, 903 33 Umeå; tel. 090-405 40 (hem), 090-18 42 91 (arbete), h_lindblom@hem.utfors.se
- Uno Skog, Herrhagsvägen 221, 791 76 Falun, tel. 023-100 48, uno.skog@spray.se